

PARTICULARITĂȚI ALE INDICELUI DEZVOLTĂRII UMANE ÎN LOCALITĂȚILE REGIUNII DE DEZVOLTARE CENTRU PRIN COMPONENTA SOCIO-DEMOGRAFICĂ

¹Dr. conf. univ., Mihai HACHI

²Dr. conf. univ., CUJBĂ Vadim

¹Institutul de Ecologie și Geografie, AȘM, 1 Academiei str.,
Republica Moldova, mun. Chișinău, MD-2028 Tel.: (+373 22) 73-15-50,
e-mail: ieg@asm.md website: www.ieg.asm.md

²Universitatea de Stat din Tiraspol
Republica Moldova, mun. Chișinău, str. Drumul Viilor 26
tel. (+373) 22 72-32-19

Abstract

At present, the need for comparative studies of human development is increasingly emerging within an attempt to follow the level reached by states, regions or human communities in certain administrative-territorial units, aiming to assess the effectiveness of development policies applied by regional and local governments or administrations, beyond certain statistical indicators or series attesting to certain aspects of human development. In this context, the HDI applied by the UN includes four components of human development and provides a generalization of human development globally at the world's stateslevel. In our study, we intend to develop the given indicator, including a much larger number of indices and indicators at the level of the 614 settlements within of the Centre Development Region, in the context of the implementation of the Regional Development Strategy of the Republic of Moldova.

Key words: Human Development Index, Centre Development Region, the demographic component of human development, demographic aging, demographic pressure, population dynamics.

JEL CLASSIFICATION: J11

Introducere

Scopul acestui studiu constă în estimarea și determinarea deosebirilor spațiale ale Indicelui Dezvoltării Umane (IDU) în localitățile Regiunii de Dezvoltare Centru pe dimensiunea socio-demografică, în vederea aprecierii obiective a situației socio-demografice a acestora, precum și elaborarea unor recomandări factorilor de decizie în scopul punerii în aplicare a instrumentelor incluse în Strategia de Dezvoltare Regională a R. Moldova. Încercările de a sintetiza multitudinea indicilor și indicatorilor dezvoltării umane în unul a determinat apariția unui indicator sintetic, IDU (indicele dezvoltării umane apărut în anii '90 ai secolului trecut și care în prezent este utilizat ca unul dintre principalii utilizați de ONU prin care se încearcă a diferenția statele lumii și a urmări traiectoria pe care au avut-o acestea de-a lungul timpului. Este cu atât mai semnificativ acest indicator cu cât el reflectă maturitatea anumitor state în materie de dezvoltare umană și permite de a aprecia corectitudine traiectoriilor de dezvoltare a statelor, regiunilor sau subregiunilor de dezvoltare. Dezvoltarea umană cuprinde o multitudine de componente, ONU în raportul dezvoltării umane include, deocamdată, 4 indicatori: speranța de viață la naștere, rata alfabetizării, numărul de ani de studii și nivelul veniturilor. Studiul dat cuprinde analiza dezvoltării umane prin componenta socio-demografică în localitățile R. D. Centru a R. Moldova.

Teritorial, R.D. Centru este situată în partea centrală a Republicii Moldova, marginindu-se cu alte 4 regiuni de dezvoltare din țara, (Nord, Sud, Transnistria (Regiunea de Est) și (mun. Chisinau) precum și cu Regiunea de dezvoltare Nord – Est din România (partea de vest).

R. D. Centru este cea mai mare ca suprafață și ca număr al populației. În componenta regiunii sunt incluse 13 raioane care au în componența lor 256 de sate, 329 de comune și 14 orase. Numărul de localități din regiune constituie 36,6% din numărul total de localități ale țării.

În componenta regiunii sunt incluse 13 raioane (unități administrativ – teritoriale de nivelul II) care au în componenta unități administrativ - teritoriale de nivelul I (sate, comune și orase). După mediul de rezidență, ponderea populației rurale reprezintă 80,6% din totalul populației (2017).

Materiale si metode

În Republica Moldova, implementarea politicilor în domeniul dezvoltării regionale este un domeniu relativ nou, care se afla într- un proces de dezvoltare și racordare la exigentele politicii de dezvoltare regionala ale Uniunii Europene. În cadrul mecanismelor Strategiei de Dezvoltare Regionala ale Republicii Moldova, pentru anul 2016-2020, este prevazut ca în procesul de planificare a dezvoltarii regionale se vor identifica si analiza, în mod explicit, principalele probleme economice și sociale, care împiedică dezvoltarea în regiuni și vor prioritiza măsurile necesare pentru soluționarea acestora. În acest sens, aprecierea nivelului de dezvoltare pentru fiecarei localitate în parte se dovedeste a fi necesara pentru a orienta corect intervențiile statului, a elimina discrepanțele în dezvoltare și a asigura condiții de trai decente pe întreg teritoriul țării.

În vederea evaluării obiective a situației socio – demografice regionale s-a recurs la estimarea Indicelui de Dezvoltare Umana pentru 614 de localități din cadrul Regiunii de Dezvoltare Centru, una dintre cele 3 regiuni de dezvoltare funcționale în prezent. Baza de date a inclus 4 indicatori cu referire la componenta socio-demografică: numărul populației, dinamica populației în intervalul 1998-2015, presiunea demografică și îmbătrânirea demografică Au fost utilizate metodele statistice, matematice, cartografice, comparației, sistemul GIS. A fost sistematizat un volum mare de informații colectate de la instituții specializate din țară, precum: Biroul Național de Statistică, departamentul tehnologii informaționale etc.

Metodologia

IDU la nivel de state sau regiuni nu arată situația teritorială în cadrul statelor, știut fiind că dezvoltarea este neproportională și discontinuă teritorial. În acest sens ne-am propus o analiză detaliată la nivelul unităților administrativ-teritoriale primare din cadrul R. D. Centru. Au fost luati în calcul 4 indicatori și indici care reflectă situația socio-demografică de ansamblu a UTA: îmbătrânirea demografică, rata dependenței demografice, dinamica populației și numărul populației, fiecare având o semnificație aparte în cadrul componentei socio-demografice.

Gradul de îmbătrânire a populației dintr-o localitate are o semnificație dublă. Pe de o parte, o pondere mare a populației îmbătrânite și o speranță de viață la naștere înaltă poate fi interpretată ca o expresie a unui nivel înalt de trai al populației, iar pe de altă parte, o pondere mare a populației vârstnice în totalul populației denotă creșterea poverii economice și a cheltuielilor de întreținere a cestora. Gradul de îmbătrânire poate fi raportată la scara îmbătrânirii populației (tab.1).

Un alt indicator luat în calcul îl reprezintă raportul de *dependență demografică* (age dependency ratio) este raportul dintre numărul persoanelor de vârstă „dependentă” (persoanele de sub 15 ani și de peste 57/62) și populația în vârstă aptă de muncă (16/57/62) exprimat la 100 persoane (%). Este folosit ca un indicator al „poverii” economice pe care populația productivă o poartă față de populația întreținută (copii și vârstnici). Cu cât valoarea indicelui este mai mare cu atât „povara” economică este mai mare și invers.

Calcularea *dinamicii populației* ne permite să evaluăm gradul de stabilitate a populației, o creștere pozitivă a populației într-un interval de 15 ani ne permite să identificăm perspectiva demografică a populației ca foarte bună, bună, stagnare, declin lent și declin iremediabil.

Un ultim indice luat în calcul - *numărul populației* – acesta având o semnificație atât economică, cât și socială. De regulă localitățile mari și foarte mari sunt mai puțin vulnerabile la transformările cu caracter socio-economic prin care a trecut R. Moldova. Aceste sunt considerate susceptibile și pentru plasamentul capitalului și din perspectiva oportunităților mai mari pentru investiții în infrastructura socială, economică, tehnico-edilatară etc. Distingem, în acest sens, 5 categorii de localități:

1. 5001+ locuitori – foarte mari;
2. 2001-5000 locuitori – mari;
3. 1001-2000 locuitori – medii;
4. 201-1000 locuitori – mici;
5. Foarte mici – sub 200 de locuitori.

La calcularea tipologiei localităților după IDU pe dimensiunea socio-demografică s-a folosit media ponderală a indicilor și media geometrică a celor 4 indici și indicatori luați în calcul. IDU variază pe o scală între 0 și 1 iar nivelul dezvoltării umane fiind cu atât mai ridicat cu cât este mai apropiat de valoarea maximă.

Rezultate și discuții

Dezvoltarea Umană reprezintă un fenomen complex, care include diverse aspecte ale vieții societății. Începând din anul 1990, sub egida Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), a fost elaborat un set de indicatori sintetici, care permit măsurarea progresului realizat de fiecare țară în domenii ce țin de dezvoltarea umană. Principalul indicator sintetic, ce exprimă într-o formă numerică nivelul dezvoltării umane, este Indicele de Dezvoltare Umană (IDU), care reflectă acest fenomen social prin prisma a trei dimensiuni definitorii: o viață lungă și sănătoasă, nivelul de educație și un standard decent de viață prin prisma veniturilor.

În ultimul raport al PNUD publicat în anul 2016 nivelul IDU al R. Moldova constituia 0,699, ocupând locul 107 din 188 de state ale lumii care au fost menționate în raport. De-a lungul timpului valoarea IDU al R. Moldova a oscilat destul de mult. Astfel, în anul 2000 R. Moldova a coborât la cel mai scăzut nivel de 0,597, sau cu 8,4% față de anul 1990. Acest fapt s-a datorat transformărilor din viața socială, aprofundării crizei economice și politice, reducerea standardelor de viață ale populației. Declinul profund prin care a trecut Republica Moldova în primii ani de independență a marcat semnificația sa în plan european prin lipsa unor soluții viabile de depășire a crizei.

În pofida creșterii nivelului IDU în anii 2000, R. Moldova rămâne țara cu cel mai scăzut nivel al acestui indice în corporație cu statele din regiune. Perioada de tranziție a decurs lent, comparativ cu alte state din Europa Centrală și de Sud-Est, majoritatea membre ale Uniunii Europene. Dacă la începutul anilor '90, Republica Moldova depășea Albania, în prezent ocupă ultimul loc în regiune (fig. 1). În acest sens, este necesară implementarea cât mai activă a reformelor pe toate dimensiunile sferelor social-economice și politice în vederea avansării pe direcția aderării la UE.

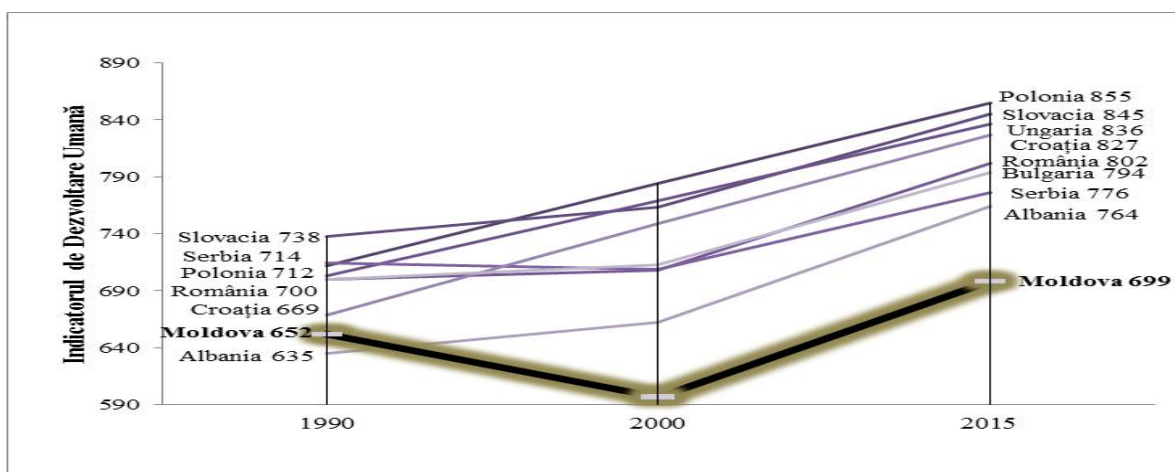

Fig. 1 Valoarea Indicelui de Dezvoltare Umană al Republica Moldova comparativ cu alte state din Europa Centrală și de Sud-Est

Dimensiunea geodemografică. Pentru diferențierea localităților R. D. Centru în baza componentei demografice s-au luat în calcul indicii și indicatorii: îmbătrânirea demografică, numărul populației, presiunea demografică și dinamica populației în intervalul 1998-2015. În opinia noastră acești 4 indicatori cantitativi, dar și calitativi permit o evaluare obiectivă a situației geodemografice la nivelul unităților administrativ-teritoriale primare. În perspectivă este posibil de extins studiul și asupra altor indicatori demografici relevanți. Un prim indicator luat în calcul îl reprezintă **indicele îmbătrânirii demografice** (tab. 1). Gradul de îmbătrânire a populației dintr-o localitate are o semnificație dublă. Pe de o parte, o pondere mare a populației îmbătrânite și o speranță de viață la naștere înaltă poate fi interpretată ca o expresie a unui nivel înalt de trai al populației, iar pe de altă parte, o pondere mare a populației vârstnice în totalul populației denotă creșterea *poverii economice* și a cheltuielilor de întreținere a acestora. Gradul de îmbătrânire poate fi raportată la scara îmbătrânirii populației (tab.1).

Astfel sistematizarea datelor cu privire la îmbătrânirea demografică la nivelul localităților primare a Regiunii de Dezvoltare Centru atestă o pondere de 14,4% ceea ce reprezintă o fază medie de îmbătrânire a localităților din regiune, având o rată a îmbătrânirii demografice cu 1,2 p.p (puncte procentuale) mai mică decât media pe republică și mult mai mică în comparație cu R.D. Nord și UTASN care au cele mai mari valori ale îmbătrânirii (tab. 1).

Tabelul 1. Gradul de îmbătrânire a localităților R.D. Centru, 01.01.2017

Rang	Ponderea populației îmbătrânite (%)	Grad de îmbătrânire a localităților (%)	Nr. localități RDC	% din totalul localităților R.D. Centru
1	< 8	Localități tinere	18	2,9
2	8-10	Localități relativ tinere	25	4,1
3	10-12	Localități în prag de îmbătrânire	71	11,6
Localități îmbătrânite peste 12% pragul îmbătrânirii demografice				
4	12-14	Localități în fază incipientă de îmbătrânire	126	20,5
	14-16	Localități aflate în fază medie de îmbătrânire	128	20,8
5	16-18	Localități aflate în fază înaltă îmbătrânire	111	18,1
	18+	Localități în fază foarte înaltă de îmbătrânire	135	22,0
Total sau media RDC			614	14,4
Media pe țară			1682	15,6

Sursa: calculat în baza datelor BNS

Localitățile tinere cu gradul de îmbătrânire sub 8% sunt cele mai puține la număr (18), având o pondere de doar 2,9%. Majoritatea localităților tinere sunt mici și foarte mici, cu populație în curs de stabilizare, irelevante uneori sub aspect comparativ, cu populație în creștere cu un nivel superior mediei regionale sau republicane. Printre acestea se înscriu câteva localități cu populație predominant romă, cu un grad de policitate superior celorlalte grupuri etnice (ex Vulcănești/Nisporeni, Palanca și Ursari/Călărași, etc.). Doar 3 localități dintre acestea au statut de comună, chiar dacă dimensiunile lor sunt mici sau foarte mici (Valea Trestieni/Nisporeni (737 de locuitori), Crihana, Orhei (194 de locuitori) și Socoleni, Anenii Noi (452 de locuitori).

Alte 96 de localități (15,7%) au un indice al îmbătrânirii sub nivelul pragului limită a îmbătrânirii demografice 12% conform scării Bojio-Garnier. Cea mai mare pondere o au localitățile aflate în fază medie și înaltă a îmbătrânirii demografice cu, respectiv 254 de localități (41,3%) și 246 de localități (40,1%). Situația relativ bună la acest capitol se datorează poziționării față de capitală, precum și tranziției demografice mai tardive decât în R.D. Nord.

Din punct de vedere geografic îmbătrânirea cea mai accentuată este în UTA Telenesti Ungheni Șoldănești, Rezina aflate la limita de nord a regiunii, precum și localitățile din extremitatea estică și sudică (fig.2).

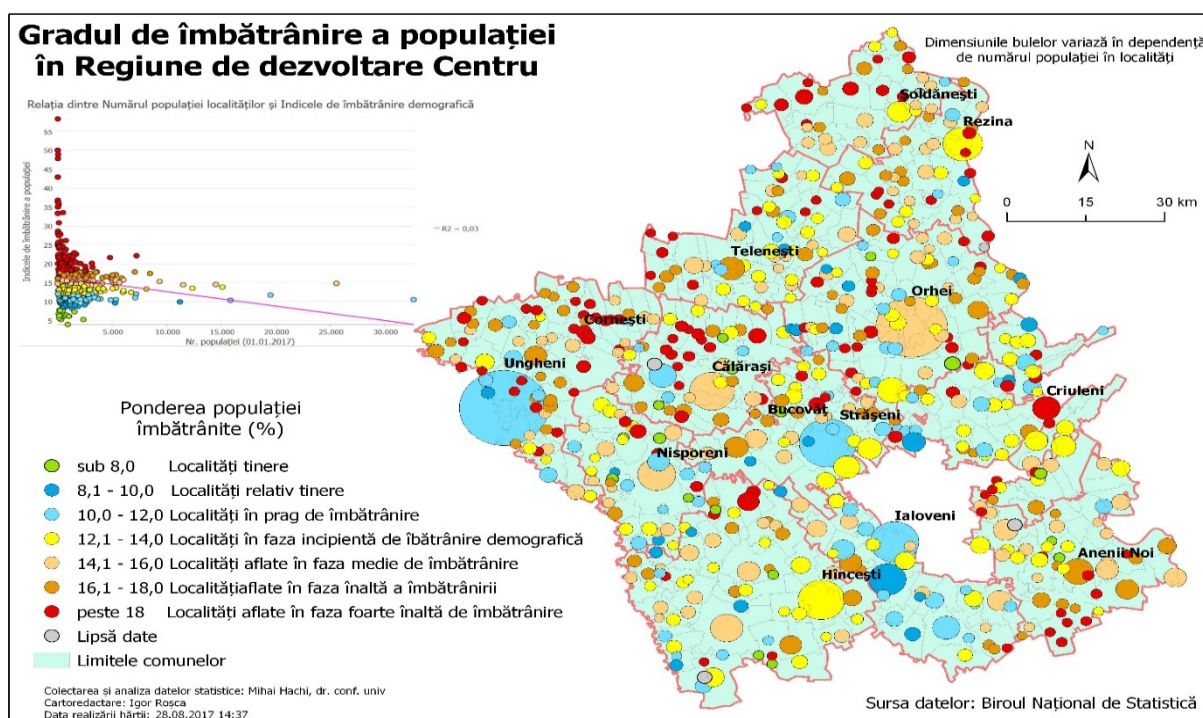

Figura 2. Gradul de îmbătrânire demografică a populației R. D. Centru

O altă caracteristică socio-demografică luată în calcul o reprezintă *numărul populației*. Acesta are o semnificație atât economică, cât și socială. De regulă localitățile mari și foarte mari sunt mai puțin vulnerabile la transformările cu caracter socio-economic prin care a trecut R. Moldova. Localitățile mari se caracterizează printr-o vitalitate mai mare, având și un grad de stabilizare mai înalt. Acestea sunt considerate susceptibile plasamentului capitalului prin prezența unui număr mai mare de locuri de muncă, precum și din perspectiva oportunităților mai mari pentru investiții în infrastructura socială, economică, tehnico-edilitară etc. Distingem 5 categorii de localități după numărul de locuitori:

1. 5001+ locuitori – foarte mari – 21 de localități (3,4%);
2. 2001-5000 locuitori – mari – 113 de localități (19,3%);
3. 1001-2000 locuitori – medii – 158 de localități (27,6%);
4. 201-1000 locuitori – mici – 222 de localități (37,7%);
5. Foarte mici – sub 200 de locuitori - 71 de localități (12,1%) [3].

Raportul dintre localitățile de dimensiuni medii și mari constituie și cele mici și foarte mici e de 50:50.

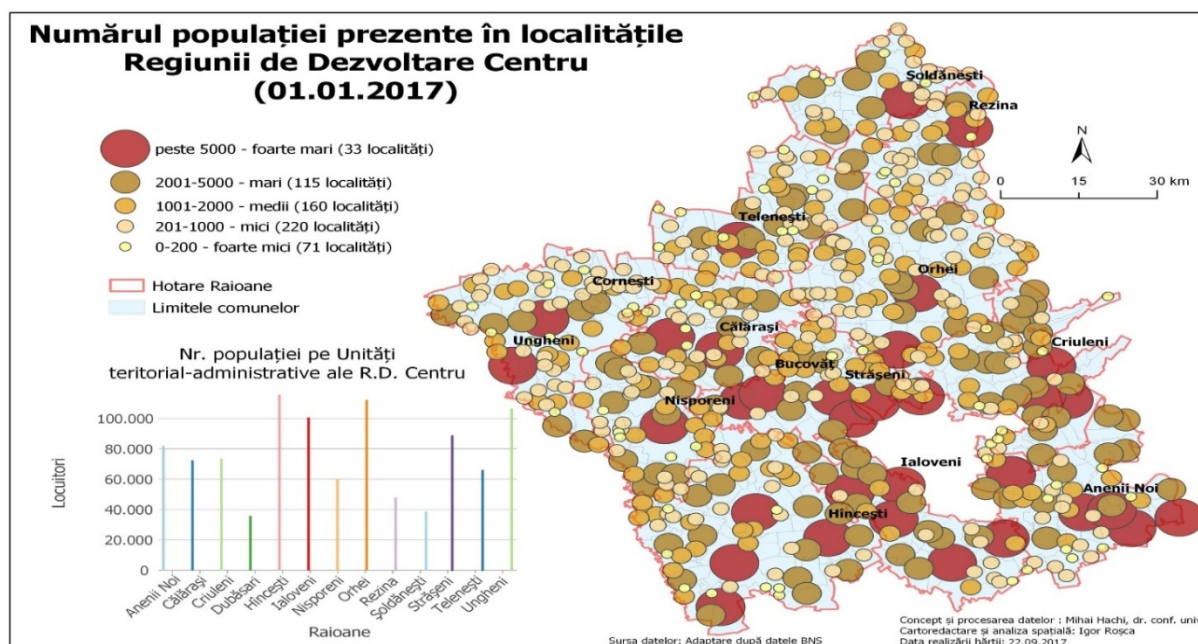

Figura 3. Localitățile R.D. Centru conform numărului populației prezente la 01.01.2017

Cele mai multe localități foarte mari și mari după numărul populației se află în raioanele vecine municipiului Chișinău Ialoveni, Strășeni și Anenii Noi, raioanele Ungheeni și Rezina, în schimb, au cel mai mare număr de localități mici și foarte mici. Este diferit și numărul populației pe unități administrativ teritoriale de nivelul raioanelor. Astfel raionul cu cea mai mare populație din cadrul R.D. Centru Hâncești depășește cu mult raioanele Rezina, Șoldănești și Dubăsari care au respectiv 41%, 34% și 28% comparativ cu raionul cel mai populat. Acest fapt trebuie luat în considerație la partajarea resurselor financiare și de altă natură în contextul descentralizării prevăzută de reforma administrativ-teritorială care urmează a fi implementată.

În ceea ce privește dinamica populației în intervalul de timp 1998 – 2015, datele atestă evoluții diferite la localitățile de mărime diferită și de poziționare geografică în cadrul regiunii. Datele obținute în rezultatul prelucrării informației cu privire la intrările și ieșirile de populație ne-a permis identificarea gradului de stabilitate a populației, precum și crearea unei tipologii a dinamicii în intervalul analizat. Acest indicator socio-demografic luat în calcul a dovedit ipoteza unui declin mare a populației practic în toate localitățile regiunii manifestată cu intensități diferite.

Analiza de ansamblu a dinamicii populației în localitățile R.D. Centru ne-a permis elaborarea unei tipologii a dinamicii populației, pornind de la aceste 3 tendințe în evoluția geodemografică. Astfel, deși situația geodemografică în R. D. Centru e mai stabilă comparativ cu alte regiuni (exceptând municipiul Chișinău) totuși cea mai mare parte a localităților (371) au înregistrat un declin al populației de la -1% la -66%.

Localități cu tendința de scădere a numărului de locuitori din punct de vedere geodemografic pot fi grupate în 3 areale distincte:

1. Arealul Codrilor (comunele din raioanele Călărași, Telenești, Ungheeni);
2. Arealul periferic de N-E (comunele din raioanele Șoldănești, Rezina);
3. Arealul din valea Lăpușnei (comune din raioanele Hâncești și Nisporeni. Cauzele principale ale declinului derivă din caracterul lor mai izolat, lipsa oportunităților locale și migrația internă și externă.

Un al grup distinct de localități sunt cele care în intervalul de timp analizat au înregistrat o stagnare, numărul populației variind în limitele -1% și 1%

Localități cu tendința de creștere a populației pot fi grupate în 3 areale:

1. Arealul periferic al municipiului Chișinău (circa 40 comune);

2. Arealul văii Prutului (circa 35 comune);
3. Arealul periferic al orașului Orhei (circa 20 comune).

Cel de-al treilea grup tipologic al dinamicii geodemografice îl constituie localitățile care au înregistrat o creștere a populației de la 1 la peste 40%, semnificativă pentru această perioadă a instabilității și transformărilor socio-economice.

Localități cu tendința de creștere a populației pot fi grupate în 3 areale:

4. Arealul periferic al municipiului Chișinău (circa 40 comune);
5. Arealul văii Prutului (circa 35 comune);
6. Arealul periferic al orașului Orhei (circa 20 comune) (fig. 4).

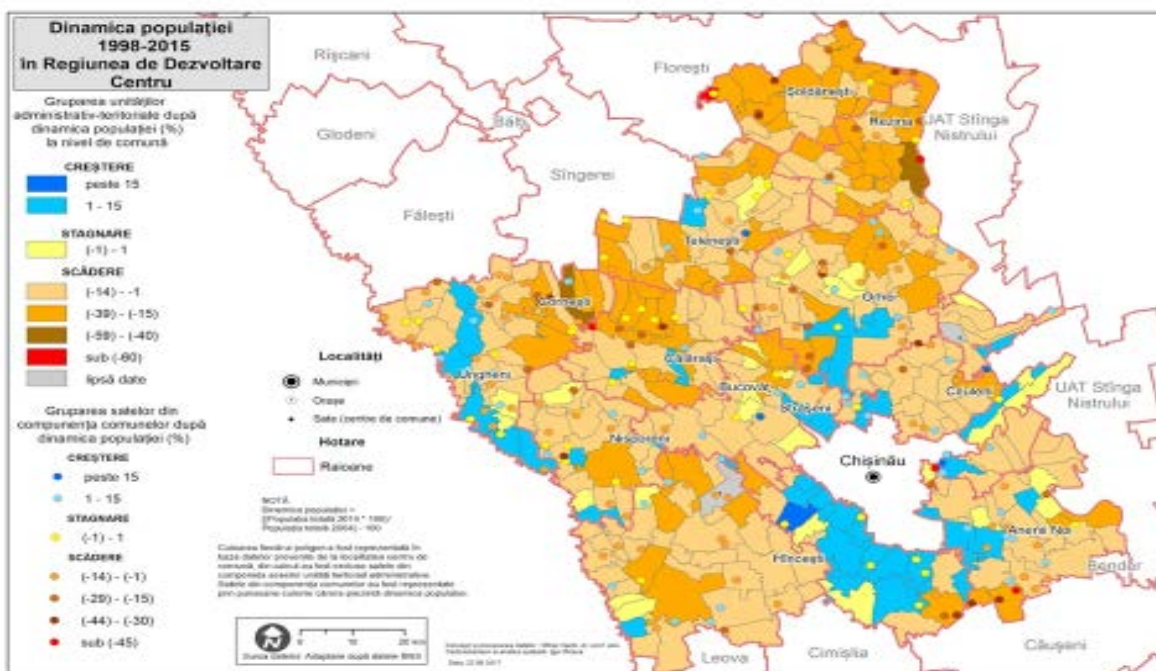

Figura 4. Dinamica populației R. D. Centru în intervalul 1998-2016

Gradul cel mai mare de stabilitate al populației din punctul de vedere al dinamicii acesteia îl constituie localitățile de dimensiuni mari și mijlocii, poziționate favorabil față de capitală sau centrele regionale importante cum ar fi, Orhei, Ungheni, vecinătatea orașelor Iași, Huși din România. Tendința pozitivă de creștere a populației în localitățile aflate în arealul văii Prutului s-ar putea datora și instrumentului politicii de vecinătate a UE în raport cu R. Moldova care a fost Micul Trafic la Frontieră, demarat în 2009.

Ultimul indicator analizat din componenta socio-demografică îl reprezintă *dependența demografică*. Raportul de dependență demografică (age dependency ratio) este raportul dintre numărul persoanelor de vârstă „dependentă” (persoanele de sub 15 ani și de peste 57/62) și populația în vârstă aptă de muncă (16/57/62) exprimat la 100 persoane (%). Este folosit ca un indicator al „poverii” economice pe care populația productivă o poartă față de populația întreținută (copii și vârstnici).

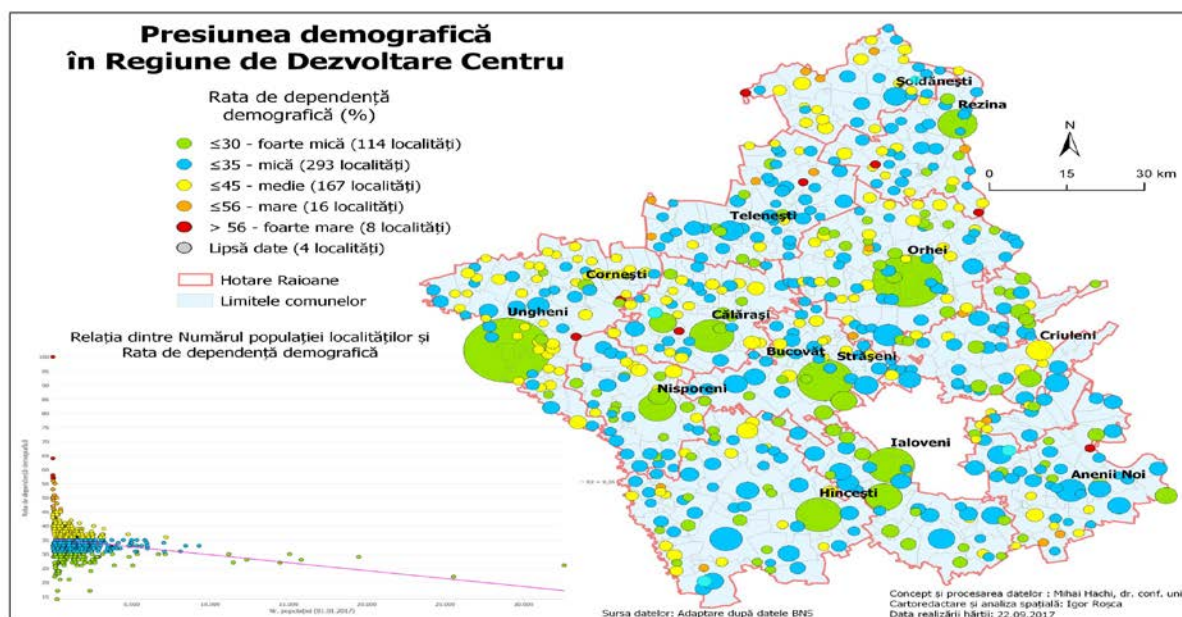

Figura 5. Presiunea demografică în localitățile R. D. Centru

Chiar dacă presiunea demografică actuală în majoritatea localităților este medie spre mică, ritmul de îmbătrânire demografică înalt, creșterea lentă a populației pe fondul continuării migrației va determina creșterea „poverii economice”, pe care va trebui să o suporte populația aptă de muncă în raport cu celelalte categorii întreținute.

CONCLUZII

1. Dimensiunea socio-economică a dezvoltării umane are o semnificație deosebită în calcularea IDU dat fiind rolul și locul pe care îl are populația sub aspect cantitativ și calitativ. Aceasta deține rolul principal al politicilor de dezvoltare socială, economică și teritorială.
2. Sistematizarea și analiza indicatorilor socio-demografici în R. D. Centru a scos în evidență tendințele și problemele generate de evoluția populației în timp și spațiu în cele 614 localități, gradul de precizie fiind foarte înalt la nivelul unităților primare.
3. Cea mai bună situație o prezintă localitățile de dimensiuni mari și cele situate în vecinătatea capitalei prin oportunitățile oferite de către aceasta.
4. Politicile de dezvoltare aplicate în profil spațial, precum și alocarea unor resurse financiare și materiale trebuie să ia în considerație situația actuală și de perspectivă în scopul unei mai bune monitorizări și gestionări a componentei socio-demografice.

BIBLIOGRAFIE

1. <http://lex.justice.md/md/312874/> Legea cu privire la organizarea administrativ-teritorială a R. Moldova (accesat 11.08.2017).
2. Strategia de Dezvoltare Regională Centru 2016 – 2020, Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor, 52 p.
3. Raportul național de Dezvoltare Umană 2015/2016. Republica Moldova – Inegalități în dezvoltarea umană. 168 p.
4. Human Development Report 2016, 286 p.
5. Evoluția demografică a Republicii Moldova. Monografie. Coord. Matei C., Hachi M., dr. conf. univ. Ch.: ASEM, 2014, 210 p. 18 c.a.
6. MÂTCU, M.; HACHI, M. Populația rurală a Republicii Moldova: cercetări geodemografice. Ch.: ASEM, 2008. 243 p.